

Periksiantamatonta työtä sukupuolten tasa-arvon puolesta koulutuksessa

Outi Ylitapio-Mäntylä, Tuija Huuki & Suvi Pihkala

Feministisellä ja sukupuolentutkimuksella on pitkät perinteet niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin koulutuksen ja kasvatuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolittuneita käytäntöjä käsittelevässä tutkimuksessa. Vuosikymmeniä jatkunut työ on kanavoitunut sukupuolisensitiivistä kasvatusta käsitteleviin kasvatus-, koulutus- ja opetusalan oppaisiin sekä verkkomateriaaleihin. Erilaiset kehittämishankkeet ovat edesauttaneet tietoisuuden vahvistumista kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolittuneista käytänteistä ja sukupuolen moninaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on ollut vuosien varrella lukuisia ohjelmia ja hankkeita kasvatus- ja opetusalan tasa-arvon vahvistamiseksi. Esimerkiksi *Oikeus Oppia* on käynnissä oleva kehittämisohjelma, jossa tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatua sekä tasa-arvoa.

Sukupuolietoisuuden näkökulma sekä sukupuolittuneiden ennako-oletusten ja asenteiden tiedostaminen opetuksen käytännöissä on kirjattu selkeästi myös opetussuunnitelmiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) varhaiskasvatuksen edellytetään olevan sukupuolisensitiivistä, ja Perusopetuksen opetussuunnitelmien peruste-

den (2014) mukaan jokaisen oppiaineen tulee edistää sukupuolten tasa-arvoa: opetuksen tulee “ehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymistä sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa” ja auttaa jokaista oppilasta tunnistamaan “mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsaa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja”.

Oppilaitosten tasa-arvotyötä ohjaa myös tasa-arvolaki (609/1986), jonka mukaan oppilaitoksella tulee olla oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävä toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma. Se on käytäntöjä ohjaava työkalu, jonka tehtävä on varmistaa, että oppilaitoksessa tehdään järjestelmällistä sukupuolten tasa-arvoa edistävää työtä.

Kasvatuksen ja opetuksen tasa-arvoon liittyvät kysymykset nousevat aika ajoin julkiseen keskusteluun. Alkuvuodesta 2021 keskusteltiin sukupuolen moninaisuudesta opetusosalalla. Valtakunnan eri medioissa haastateltiin asiantuntijoita, ja muun muassa Ylen haastattelussa 12.1.2021¹ opetusministeri Jukka Saramo totesi, että opetus ei voi vahvistaa stereotyyppisiä sukupuoliä koskevia olettamuksia. Samassa haastattelussa Suomen opettajaksi opiskelien liiton puheenjohtaja Saana Ylikruuvi huomautti, että tyttö-poika-jako näkyy edelleen koulun

1 Yle uutinen 12.1.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-11733390>

arjessa eikä opettajilla ole riittävästi tietoa sukupuolen moninaisuudesta koulussa.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja koulutuksen puolesta puhuvia asiantuntijapuheenvuoroja tulkitaan monin tavoin. Sosiaalisen median keskusteluissa niiden saama vastaanotto on ollut yhtä aikaa kannustavaa ja vihamielistä. Julkinen keskustelu on tärkeää, vaikkakin valitettavan usein keskustelua sävyttävät mustavalkoiset vastakkainasettelut. Ne viestivät jatkuvasta tarpeesta tutkimusperustaiselle työlle koulutuksen ja kasvatuksen tasa-arvon edistämiseksi.

Yliopisto on eräs keskeinen kasvatuksen ja koulutuksen tasa-arvotyön foorumi, sillä tiedon tuottamisen lisäksi yliopisto vastaa useiden kasvatustieteiden asiantuntijoiden koulutuksesta kaikilla kouluasteilla varhaiskasvatuksesta yliopistopedagogisiin opintoihin. Opettajankoulutuksen tasa-arvo- ja sukupuolittietoisuutta huomioivia sisältöjä voi kuitenkin tarkastella kriittisesti: Esimerkiksi oman yliopistomme varhaiskasvatuksen sekä luokan- ja aineenopettajien koulutuksissa ei ole yhtään kurssia, joka käsittelee yksinomaan sukupuolittietoisuutta, yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Näin siitäkin huolimatta, että yliopistossamme sukupuolentutkimuksen oppiaine sijaitsee Kasvatustie-

teiden tiedekunnassa ja opettajankoulutuksen sukupuolittietoisuuden eteen on tehty tavoitteellista työtä vuosikymmeniä. Sukupuolittietoisista sisällöistä valtaosa on opiskelijoille valinnaisia, jolloin opiskelijan valmiudet antaa työelämään siirtyessään sukupuolisensitiivistä opetusta ja edistää sukupuolten tasa-arvoa jäävät henkilökohtaisten kiinnostusten ja valintojen varaan. Tämä heijastelee valtakunnallista tilannetta.

Koulutuspoliittista päätöksentekoa ohjaavien tahojen sitoutuneisuus aiheesta tuotettuun tutkimustietoon näkyy yhä velvoittavampana tasa-arvopolitiikkana, kun taas yliopistojen opettajankoulutusyksiköt ovat reagoineet tutkimustietoon kankeasti ja viiveellä. Tilanne on nurinkurinen, sillä tutkimuslaitoksena yliopiston tulisi ohjata koulutuspoliittista päätöksentekoa eikä jäädä odottelemaan valtiovallan patistelua toimenpiteisiin ryhtymisestä. Yliopistojen tulisi osoittaa sitoutumisen huolehtimalla pysyvä ja riittävä resurssointi sukupuolentutkimukselle ja valtavirtaistamalla sukupuolivastuullinen opetus osana sukupuolten tasa-arvon edistämistä.

Lukuisat tutkimukset osoittavat, kuinka vankkaa jalansijaa perinteiset sukupuolioletukset ja heteronormatiiviset rakenteet pitävät kasvatuksen arjen

vallitsevina käytäntöinä ja ”oikeina” tapoina toimia. Tutkimukset osoittavat myös, millaisia kielteisiä vaikutuksia sukupuoli- ja heteronormatiivisilla rakenteilla on ihmisiin, yhteisöihin ja yhteiskuntaelämään. Meille Kasvatustieteiden tiedekunnasta käsin toimivina sukupuolentutkijoina ja *Sukupuolentutkimus-Genusforskning*-lehden päätoimittajina hitaasti uudistuva opettajankoulutus ja tarve saada tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden tutkimustieto käytäntöön ovat polttavia, periksiantamatonta työtä vaativia haasteita.

Intersektionaalinen feministinen tiedontuotanto on osallistunut arvokkaalla tavalla paitsi sukupuolten tasa-arvon edistämiseen myös muihin akateemisiin ja yhteiskunnallisiin keskusteluihin sosiaalisesta ja ekologisesta oikeudenmukaisuudesta. Näin tekee tässä numerossa julkaistavista vertaisarvioituista artikkeleista ensimmäinen, jossa Pieta Hyvärinen, Aino-Kaisa Koistinen ja Tuija Koivunen tarkastelevat feministisen pedagogiikan mahdollisuuksia ympäristökriisien ajassa. Artikkelissa humanismin ihmiskeskeisyyden ylittävää ja ei-inhimillisen huomioivaa feminististä pedagogiikkaa hahmotellaan tuottavan hämmennyksen käsitteen avulla. Kirjoittajat avaavat feministisen pedagogiikan eri keskusteluperinteitä, tietokäytänteitä ja queer-pedagogista epämukavuuden ja erojen politiikkaa. He rakentavat niiden pohjalta ympäristökysymykset huomioivaa, vastuullista toimijuutta tuottavaa pedagogiikkaa. Tarkastelunsa rinnalla kirjoittajat pohtivat tuottavan hämmennyksen äärelle hidastamista ja sen institutionaalisia reunaehtoja uusliberalistisessa yliopistossa. Artikkelellä osoittaa, että ympäristökriisin vakavasti ottavaa vastuullista pedagogiikkaa tarvitaan. Tähän työhön feministinen epistemologia antaa arvokkaita välineitä.

Artikkeleista toisessa Aura Sevón puretuu Hélène Cixous’n tuotantoon. Sukupuolieron ajattelusta tunnetun Cixous’n kaunokirjallinen ja filosofis-teoreettinen työ näyttäytyy artikkelissa uudella tavalla Sevónin osoittaessa Cixous’n tuotannosta avautuvia queer- ja transulottuvuuksia. Analyysi keskittyy erityisesti Cixous’n teokseen *Souffles*, mutta liikkuu hänen tuotannossaan laajemminkin. Sevón paikantaa luennassaan Cixous’n kielellis-kirjallisesta tuotannosta säikeitä, jotka kyseenalaistavat vallinnut-

ta käsitystä Cixous’ta essentialistisena ajattelijana ja joiden avulla on mahdollista ”laajentaa naiskirjoituksen ilosanomaa kohti queer- ja trans-ajattelua”.

Tämänkertaisen numeron puheenvuoroissa kuullaan ajankohtaisia ääniä tutkimuskentältä ja avataan näkökulmia feministisen ja sukupuolentutkimuksellisen tiedon ja tieteen menneisyyteen, nykytilaan, tulevaisuuteen ja jatkumoihin. Varpu Alasuutari kirjoittaa väitöskirjatutkimukseensa perustuen kuolemasta ja läheisen ihmisen menetyksestä sateenkaarevista lähtökohdista. Puheenvuoro tuo esille, kuinka läheisen ihmisen menetys aiheuttaa heteronormatiivisia järjestelyjä, joiden ulkopuolelle sateenkaari-ihmiset tulevat helposti suljetuksi. Tämä piilevä rakenteellinen ja kulttuurinen epätasa-arvo vaikeuttaa sateenkaari-ihmisten elämää läheisen kuollessa. Kirjoitus haastaa purkamaan kuolemaan kytkeytyviä kapeita normeja ja tutkimaan kuolemaa entistä moniulotteisemmista näkökulmista.

Feministisen tutkimuksen ja sukupuolentutkimuksen nykyisyyteen ja historiaan saadaan tarkkanäköinen katsaus Turun yliopiston sukupuolentutkimuksen professorina pitkään toimineen Marianne Liljeströmin jäähyväispuheenvuorossa. Hän pohdii akateemisen feminismin aikaa peilaten sitä laajemmin sukupuolentutkimuksen historiaan mutta myös omaan henkilökohtaiseen elämäänsä sekä akateemisen uransa vaiheisiin.

Venla Oikkonen, Riikka Homanen, Marjo Kolehmainen ja Paula Koskinen Sandberg kertovat puheenvuorossaan, miten viime syksyn *Sukupuolentutkimuksen päivillä* tulevaisuuksia vaadittiin takaisin ja otettiin haltuun otsikolla ”Reclaiming Futures”. Feministinen tulevaisuuksien uudelleenajattelu edellyttää intersektionaalista ja rajoja ylittävää yhteistyötä, ja tälle työlle *Sukupuolentutkimuksen päivät* toimivat toivoa herättävänä tapahtumana.

Hankepuheenvuorossaan Timo Aho pohtii nuorten seksuaalista suostumusta koskevan tutkimuksen ongelmakohtia ja katvealueita. Hankepuheenvuoro perustuu Suomen Akatemian käynnissä olevaan tutkimushankkeeseen *Kiistelty suostumus. Läheisyyden sosiaalinen ja digitaalinen rajankäynti nuorten romanttisissa suhteissa* (2019–2023). Suostumuksen tarkastelemiseksi tutkimushankkeessa kiinnitetään huomiota intersektionaalisiin eroihin ja valtasuhte-

siin sekä toistaiseksi sivuun jääneisiin arkisiin kohtaamisiin, joissa 15–19-vuotiaat nuoret neuvottelevat suostumuksesta. Hankkeessa kartoitetaan nuorten omia käsityksiä seksuaalisesta vastuusta myös myönteisenä voimavarana. Tutkimus laajentaa näin nuorten seksuaaliseen suostumukseen liittyvää keskustelua, joka on toistaiseksi ollut pääosin aikuislähetoisten ymmärrysten, riskien ja huolien kyllästävä.

Puheenjohtajien palstalla pohditaan sukupuolentutkimuksen ja feministisen tieteellisen tiedon merkitystä ja muistutetaan siitä, ettei tieteellisen tiedon asemaa voi millään muotoa pitää itsestäänselvyytenä. Feministisen akateemisen tiedon kohdalla kysymys on sitäkin painavampi, minkä moni sukupuolentutkija tunnistaa resurssien niukkuutena ja työn ahtaina ehtoina. Näitä huolenaiheita sukupuolentutkijoiden yhteisö joutui pohtimaan myös viime vuonna Lapin yliopiston sukupuolentutkimuksen

oppiaineeseen kohdistuneiden leikkausten myötä. Kasvatuksen ja koulutuksen tasa-arvotavoitteita ajatellen tilanne on vakava, sillä ilman sukupuolen, seksuaalisuuden ja tasa-arvon kysymyksiä käsittelevää tutkimusta alati velvoittavampi koulutuspoliittinen päätöksenteko perustuu johonkin muuhun kuin tutkittuun tietoon. Sukupuolentutkimuksella on Suomessa pitkä historia eri tieteenaloilla. Pitkää historiaa huolimatta – ja sen vuoksi – tarvitaan sitkeää ja jatkuvaa työtä kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolitietoisten käytäntöjen vahvistamiseksi.

Toivotamme lukijoille antoisia hetkiä numeron sisällön parissa.

Oulussa ystävänpäivänä 14. helmikuuta 2021

Outi Ylitapio-Mäntylä, Tuija Huuki ja Suvi Pihkala